

Faglige forberedelser før besøket 8. – 10. trinn

Denne teksten danner grunnlaget for viktige begrepsavklaringer.

- **Gjøre hjemme:** Elevene leser gjennom teksten nedenfor.
- **Gjøre på skolen:** Teksten gjennomgås i klassen før avreise.

Energi og elektrisitet

Energi

Energi kommer fra to greske ord som betyr **yteevne**(*energeia*) og **arbeid**(*ergon*). Det at noe har energi, betyr at noe er i stand til å yte et arbeid eller ha forandrende effekt på omgivelsene som det også heter. Energi kan verken skapes eller forsvinne, den bare forandrer form. Måleenheten for energi er *Joule*.

Stillingsenergi (potensiell energi) er energi som kan utløses – energien har et potensial. For eksempel har vannet i magasinet på fjellet stillingsenergi i forhold kraftverket ned i dalbunnen. En spent fjær har også stillingsenergi for den kan utføre et arbeid når den slippes.

Bevegelsesenergi (kinetisk energi) er energi noe har fordi det beveger seg – en bil i fart, en ball i lufta etc.

Elektrisitet

Elektrisk strøm = elektriske ladninger i bevegelse.

Vi måler strømmen i ampere (A) som angir antall elektroner som passerer et tverrsnitt av lederen i et gitt tidsintervall.

Elektrisk spenning er trykket eller trekkraften som driver den elektriske strømmen i en krets. Spenning måles i volt (V).

Elektrisk effekt er hvor raskt vi bruker elektrisk energi. Effekt måles i watt (W).

Til daglig, når vi snakker om energibruken for eksempel i et hus, er det vanlig å bruke kilowatt (kW) istedenfor watt (W). Kilowatt betyr tusen watt: $1\text{ kW} = 1000\text{ W}$.

1 kWh tilsvarer 1000 watt som står på i en time.

Elektrisk resistans (motstand) skaper motstand for den elektriske strømmen.

Stor resistans gir lite strøm og motsatt. Resistans måles i ohm (Ω).

Ohms lov

Ohms lov forteller oss om sammenhengen mellom resistans(motstand), strøm og spenning. Hvis vi doubler spenningen (mens vi holder resistansen konstant), blir strømmen dobbelt så stor. Hvis vi derimot doubler resistansen (mens vi holder spenningen konstant), blir strømmen bare halvparten. Vi kan skrive

Ohms lov slik: $U = R \times I$

- **U** står for spenningen og måles i volt (V).
 - **R** er den elektriske resistansen (motstanden) og måles i ohm(Ω).
 - **I** er strømmen og måles i ampere(A).
-

Klima

Effektiv energibruk betyr at en bruker energien mest mulig effektivt i alle sammenhenger – ikke sløse. En annen måte å forstå begrepet på, er å innføre tiltak som medfører redusert energibruk i samfunnet generelt og i tillegg tiltak som kan erstatte bruken av petroleumsprodukter og elektrisk oppvarming.

Klimanøytral betyr at utslippene av klimagasser ikke overstiger det naturen klare å binde selv(ta opp igjen), som for eksempel at karbondioksid(CO_2) bindes gjennom fotosyntesen. Stortinget har bestemt at Norge skal være klimanøytralt innen 2030.

Smarthus er hus som har installert teknologi som overvåker de fleste tekniske «duppedittene». Dette har en rekke fordeler, for eksempel at oppvarmingen og ventilasjonen blir mer behagelig og tilpasset dine og mine behov. Det fører igjen til at vi bruker mindre energi som igjen er positivt for klimaet. I tillegg kan du programmere huset på mange andre forskjellige måter. Når huset for eksempel blir satt i «partymodus» dempes belysningen og, ja du skjønner.

Klimakvote er en tillatelse til å slippe ut ett tonn karbondioksid(CO_2). Disse kvotene kan kjøpes og selges fritt av alle. Store deler av industrien må ha kvoter for sine utslipp. Hensikten er at vi må betale for å forurense – og jo mer en slipper ut, jo dyrere blir det. Det skal med andre ord ikke lønne seg å forurense.

- **Klimagasser** er gasser i atmosfæren som slipper inn inngående varme fra sola, samtidig som de tar opp en del av den utgående varmestrålingen fra jorda. Dette fører til at gjennomsnittstemperaturen på jorda øker. Eksempler på klimagasser er: Karbondioksid (CO_2), metan (CO_4), lystgass (N_2O). Vanndamp er den gassen som har størst oppvarmingseffekt, men regnes ikke blant de klimagassene det er mulig å begrense utslippene av.